BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA LOYIHA ASOSIDA O‘QITISHNING AFZALLIKLARI

Yuldasheva Nigora Akmalbekovna
talaba
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-6678-013X
Toshkent amaliy fanlar universiteti “Boshlang’ich ta’lim” kafedrasi
Toshkent, 100149, O‘zbekiston.
E-mail: shahlo2002@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich ta’limda loyiha asosida o‘qitish yondashuvining mohiyati, didaktik asoslari va afzalliklari yoritiladi. Loyiha faoliyatining o‘quvchilarda o‘quv motivatsiyasi, tadqiqotchilik, hamkorlik, nutq va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, loyiha ishini tashkil etish bosqichlari, kichik yoshdagi o‘quvchilarga mos loyiha turlari, baholash mezonlari hamda o‘qituvchilar uchun metodik tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, loyiha metodi, o‘quv motivatsiyasi, hamkorlik, tadqiqotchilik ko‘nikmalari.

Kirish

Zamonaviy jamiyat ta’lim oluvchidan tayyor ma’lumotni yodlashni emas, balki o‘rgangan bilimini real vaziyatlarda qo‘llash, axborot bilan ishlash, jamoada hamkorlik qilish va mustaqil qaror qabul qilishni talab etadi. Boshlang‘ich sinf yoshidagi bola uchun o‘qishga munosabat, o‘quv odatlari va o‘ziga ishonch aynan shu davrda shakllanadi. Shu sababli ushbu bosqichda o‘quvchining faolligini oshiradigan va tabiiy qiziqishini qo‘llab-quvvatlaydigan pedagogik yondashuvlarni tanlash dolzarb vazifadir. Bu o‘quvchi shaxsini rivojlantirishga yo‘naltirilgan amaldagi ta’lim siyosatiga ham mos keladi.

Loyiha asosida o‘qitish — o‘quvchilar muayyan savol yoki muammo atrofida ma’lum vaqt davomida mustaqil va hamkorlikda ishlab, yakunida aniq mahsulot (plakat, maket, kitobcha, kuzatuv kundaligi, taqdimot va hokazo) yaratadigan ta’lim yondashuvidir. Uning g‘oyaviy ildizlari J. Dyui va V. Kilpatrik qarashlariga borib taqaladi, bugungi kunda esa u ko‘plab mamlakatlarning ta’lim amaliyotida qo‘llanilmoqda. Maqolaning maqsadi boshlang‘ich ta’limda loyiha asosida o‘qitishning afzalliklarini yoritish va uni amaliyotda tashkil etish yo‘llarini ko‘rsatishdan iborat.

Loyiha asosida o‘qitishning mohiyati va didaktik asoslari

An’anaviy darsda ko‘pincha o‘qituvchi bilimni tushuntiradi, o‘quvchi uni qabul qilib, mashqlar orqali mustahkamlaydi. Loyiha asosida o‘qitishda esa mantiq o‘zgaradi: o‘quvchi muammoni hal qilish jarayonida bilimni o‘zi “quradi”, o‘qituvchi esa yo‘naltiruvchi va maslahatchi vazifasini bajaradi. Tadqiqotlarda loyiha ishining asosiy belgilari sifatida o‘quv dasturi mazmuniga bog‘liqlik, yetakchi savol yoki muammoning mavjudligi, o‘quvchilarning mustaqil izlanishi, tanlov erkinligi va hayotiy yaqinlik ko‘rsatiladi. O‘quv loyihalarini ta’lim texnologiyasi sifatida tizimlashtirishda E. S. Polat ishlari ham muhim o‘rin tutadi.

Yondashuvning psixologik-pedagogik asosi konstruktivizm g‘oyalariga tayanadi: bola bilimni tayyor holda olmaydi, balki faoliyat va muloqot orqali o‘zi shakllantiradi. L. S. Vigotskiyning yaqin rivojlanish zonasi haqidagi ta’limotiga ko‘ra, hamkorlikdagi faoliyat bolaga yolg‘iz o‘zi bajara olmaydigan vazifani kattalar yoki tengdoshlari yordamida bajarishga imkon beradi. Kichik maktab yoshidagi bolalar uchun o‘yin, ko‘rgazmalilik va amaliy harakat hali ham muhim bo‘lgani sababli, boshlang‘ich sinfdagi loyihalar qisqa muddatli, mazmuni tushunarli va natijasi ko‘zga ko‘rinadigan bo‘lishi kerak. Muhimi, loyiha usuli darsni inkor etmaydi — u an’anaviy mashg‘ulotlarni to‘ldiradi va ularga amaliy ma’no beradi.

Muhokama: loyiha asosida o‘qitishning asosiy afzalliklari

1. O‘quv motivatsiyasi va qiziqishning ortishi. O‘quvchi nima uchun o‘rganayotganini ko‘rganda va ishning natijasini o‘z qo‘li bilan yaratganda, o‘qishga bo‘lgan ichki qiziqishi kuchayadi. Loyiha mavhum topshiriq emas, balki aniq maqsad va real natijaga ega bo‘ladi. Tadqiqotchilar o‘quvchilar qiziqishini barqaror saqlashda mazmunli savol va ko‘zga ko‘rinadigan mahsulotning rolini alohida ta’kidlaydi.

2. Bilimni hayot bilan bog‘lash va chuqur o‘zlashtirish. Loyihada o‘quvchi o‘rgangan tushunchalarini haqiqiy vaziyatda qo‘llaydi. Masalan, “Sinf bog‘i” loyihasida urug‘ ekib, uning o‘sishini kuzatish jarayonida o‘lchash, sanash, jadval to‘ldirish va natijani yozish ishlari bajariladi. Bu bilimlarning alohida emas, o‘zaro bog‘liq holda esda qolishiga yordam beradi.

3. Fanlararo integratsiya. Bitta loyiha doirasida ona tili, matematika, tabiiy fanlar, tasviriy san’at va texnologiya mazmuni uyg‘unlashadi. Masalan, “Bizning mahallamiz” loyihasida o‘quvchilar mahalla haqida matn yozadi (ona tili), obyektlar sonini sanab diagramma tuzadi (matematika), xarita chizadi (tasviriy san’at) va mahalla aholisi bilan suhbat o‘tkazadi (ijtimoiy ko‘nikmalar).

4. Tadqiqotchilik va mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarining rivojlanishi. Loyiha jarayonida bola savol qo‘yishni, kuzatishni, axborot to‘plashni, uni

saralashni va xulosa chiqarishni o‘rganadi. Kichik yoshda bu ko‘nikmalar sodda shaklda — kuzatuv kundaligi, savollar ro‘yxati, oila a’zolari va kutubxonachi bilan suhbat orqali shakllantiriladi.

5. Hamkorlik va ijtimoiy ko‘nikmalar. Guruhda ishlash o‘quvchilarni rollarni taqsimlashga, navbat kutishga, bir-birini tinglashga va kelishuvga erishishga o‘rgatadi. Bola o‘z hissasi umumiy natijaga ta’sir qilishini his etadi, bu esa mas’uliyat tuyg‘usini kuchaytiradi.

6. Nutq va muloqot madaniyatining rivojlanishi. Loyiha yakunida natijani taqdim etish o‘quvchidan fikrni izchil bayon qilish, savollarga javob berish va tinglovchilar bilan aloqa o‘rnatishni talab qiladi. Bu og‘zaki nutq, lug‘at boyligi va o‘z fikrini ishonch bilan bildirish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

7. Ijodiy va tanqidiy fikrlashning shakllanishi. Loyihada ko‘pincha bitta to‘g‘ri javob o‘rniga bir nechta yechim yo‘li mavjud bo‘ladi. O‘quvchi g‘oya ilgari suradi, variantlarni taqqoslaydi, tanlovini asoslaydi. Masalan, “Suvni tejash uchun nima qilish mumkin?” kabi muammoli savol bolani yodlashdan fikrlash va taklif ishlab chiqishga yo‘naltiradi.

8. Mustaqillik, mas’uliyat va o‘z-o‘zini boshqarish. Ish rejasini tuzish, vazifani o‘z vaqtida bajarish, kerakli materialni tayyorlash va natijani baholash o‘quvchida o‘z o‘qishiga mas’uliyat bilan yondashish odatini shakllantiradi. Kichik yoshda bu jarayon o‘qituvchi yordamida, “reja — bajarish — tekshirish” kabi oddiy sxema asosida olib boriladi.

9. Har bir o‘quvchiga imkoniyat yaratish. Loyiha faoliyatida turli qobiliyatdagi bolalar o‘z kuchli tomonlari orqali ishtirok etadi: kimdir chizadi, kimdir yozadi, kimdir hisoblaydi yoki taqdimotni olib boradi. Bu o‘quvchilarning bir-biridan farqini kamchilik emas, jamoa uchun boylik sifatida ko‘rishga o‘rgatadi va sinfda o‘zaro hurmat muhitini mustahkamlaydi.

10. Oila va jamiyat bilan hamkorlik. Ko‘plab loyihalar o‘quvchidan ota-onalar, qarindoshlar, mahalla yoki mutaxassislar bilan suhbatlashishni talab qiladi. Bu maktab va oila o‘rtasidagi aloqani mustahkamlaydi, ta’limning hayot bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi. Bunda ota-onaning roli maslahat va qo‘llab-quvvatlash bilan cheklanishi, loyihani bolaning o‘rniga bajarmasligi kerakligi oldindan tushuntirilishi lozim.

Loyiha ishini tashkil etish va natijalarni baholash

Boshlang‘ich sinfda loyiha ishini besh bosqichda tashkil etish mumkin. Birinchi bosqichda o‘qituvchi o‘quvchilarning qiziqishlari va o‘quv dasturiga mos mavzu yoki muammoli savolni taqdim etadi, maqsad aniqlanadi. Ikkinchi bosqichda ish rejalashtiriladi: guruhlar tuziladi, rollar taqsimlanadi, muddat va kerakli materiallar belgilanadi. Uchinchi bosqichda o‘quvchilar kuzatadi, axborot to‘playdi va mahsulotni yaratadi, o‘qituvchi esa savollar bilan yo‘naltirib turadi. To‘rtinchi bosqichda natija sinfda yoki ota-onalar oldida

taqdim etiladi. Beshinchi bosqichda refleksiya o‘tkaziladi: “Nimani o‘rgandik?”, “Nima yaxshi chiqdi?”, “Keyingi safar nimani o‘zgartirardik?” kabi savollar muhokama qilinadi.

Yosh xususiyatlarini hisobga olib, loyiha turlarini oddiydan murakkabga qarab tanlash lozim. Dastlab bir-ikki darsga mo‘ljallangan, individual yoki juftlikdagi loyihalar (masalan, “Mening sevimli kitobim” plakati), keyinroq esa bir-ikki haftalik guruh loyihalari (masalan, “Navro‘z bayrami”, “Suv — hayot manbai”, “Sinf kutubxonamiz”) tavsiya etiladi. Amaliy (“Sinf bog‘i”), axborot (“Mening shahrim tarixi”) va ijodiy (ertaklar kitobchasini yaratish) loyihalar o‘quvchilarning turli qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Baholashda faqat tayyor mahsulot emas, balki ish jarayoni ham inobatga olinadi. Mezon sifatida mavzuni tushunish, rejaga amal qilish, guruhdagi hissa, mahsulotning mazmuni va ijodiy yondashuv, taqdimot hamda savollarga javob berish ko‘nikmalaridan foydalanish mumkin. Kichik yoshdagilar uchun mezonlar sodda va tushunarli bo‘lishi kerak, masalan, uch darajali rubrika yoki belgilar tizimi. O‘qituvchi bahosi bilan birga o‘z-o‘zini baholash va tengdoshlar bahosi ham qo‘llansa, o‘quvchi o‘z yutug‘i va rivojlanish yo‘nalishini ko‘ra oladi. Guruh ishida umumiy natija bilan birga har bir bolaning individual hissasi ham ko‘rsatilishi muhim.

Amaliyotda loyiha usuli ayrim qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin: vaqtning yetishmasligi, materiallarning cheklanganligi, guruh ichida faollik darajasidagi farq va o‘qituvchining yangi rolga tayyorligi. Bunday holatlarda loyihani qisqa va aniq maqsadli rejalashtirish, rollarni oldindan belgilash, ish bosqichlarini nazorat qilish hamda o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish tavsiya etiladi. Shuningdek, loyiha mavzusi o‘quv dasturi talablariga mosligiga ishonch hosil qilish kerak, chunki loyiha dastur mazmunini almashtirmasligi, balki uni chuqurlashtirishi lozim.

Xulosa

Boshlang‘ich ta’limda loyiha asosida o‘qitish o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasini oshirish, bilimni hayot bilan bog‘lash hamda tadqiqotchilik, hamkorlik, nutq va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda katta imkoniyatlarga ega. Shuningdek, u o‘quvchida mas’uliyat, mustaqillik va o‘zaro hurmat kabi shaxsiy fazilatlarni shakllantirib, har bir bolaga o‘z kuchli tomonini namoyon etish imkonini beradi.

Yondashuvning samaradorligi o‘qituvchining tayyorgarligiga, loyiha mavzusining yosh va o‘quv dasturiga mosligiga hamda ish bosqichlarining aniq tashkil etilishiga bog‘liq. O‘qituvchi o‘quvchilarga tayyor javob berish o‘rniga yo‘naltiruvchi savollar bilan yordam berishi, jarayon va natijani adolatli baholashi zarur. Loyiha usulini an’anaviy darslar bilan uyg‘unlashtirib qo‘llash boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi. Ta’lim to‘g‘risida: O‘RQ-637-son Qonun. 2020-yil 23-sentabr.
2. Dewey J. Democracy and Education. New York: Macmillan, 1916.
3. Kilpatrick W. H. The Project Method // Teachers College Record. 1918. Vol. 19, No. 4. P. 319–335.
4. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
5. Blumenfeld P. C., Soloway E., Marx R. W., Krajcik J. S., Guzdial M., Palincsar A. Motivating Project-Based Learning: Sustaining the Doing, Supporting the Learning // Educational Psychologist. 1991. Vol. 26, No. 3–4. P. 369–398.
6. Thomas J. W. A Review of Research on Project-Based Learning. San Rafael, CA: Autodesk Foundation, 2000.
7. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Москва: Академия, 2000.
8. O‘zbekiston Respublikasi boshlang‘ich ta’limga oid amaldagi davlat ta’lim standartlari va o‘quv dasturlari.